

ישיבה מזרחית: מבט (אחד) מוטה מישראל על ההגירה המוסלמית לאירופה

ד"ר ליאור הרמן*

תפיסת תופעת ההגירה המוסלמית לאירופה על ידי ישראלים רבים מתאפיינת בחרדה הנטועה בעבר המשותף ליהודים ולעמי היבשת. יציאה מהתפיסה האתנוצנטרית יכולה לחשוף כיוונים חיוביים ביחס להגירה העכשווית

תופעת ההגירה המוסלמית לאירופה זכתה בשנים האחרונות לתשומת לב ציבורית ואקדמית רבה. נראה שבישראל לרבים יש עניין מיוחד בנושא - שאלות הנוגעות לאתגר ההגירה המוסלמית ליבשת, בין שאלה עוסקות בזהותה ובצביונה של אירופה המוכרת דרך הפוליטיקה המקומית והבינלאומית שלה, השפעתה על האינטגרציה האירופית, מקומה של הדת, וכלה כמובן ביחס לישראל. כל הסוגיות הללו מעוררות בקרב ישראלים רבים (לרוב יהודים) מטען רגשי כבד ויחס שיפוטי חשדני, לרוב שלילי, כלפי מה שנראה, לכאורה, כתהליך "אסלאמיזציה של אירופה".

את נקודת המבט השלילית הזו ניתן להבין משני היבטים הכרוכים זה בזה באופן הדוק. ההיבט הראשון מתקשר להשלכת הסכסוך הערבי-ישראלי על אירופה, שבה תופעת ההגירה נתפסת כהמשך, או כביטוי, של יחסי ישראל עם מדינות ערב והאסלאם. המזרח התיכון עובר אל אירופה: מה שקורה כאן, מתרחש, או יתרחש, שם. תפיסה זו מלווה לעתים בחשש מפני העמקת תחושת "האי הישראלי" בלב האוקיינוס האסלאמי, ופחד מאיבוד שכן קרוב. במובן זה, נקודת ההבנה וההסתכלות הישראלית על ההגירה האסלאמית לאירופה קשורה הדוקות לסכסוך הישראלי-ערבי.

אין הכוונה באמירה זו שפתרון הסכסוך הינו תנאי לשינוי יחסו של האסלאם כלפי המערב ומדינות אירופה, כפי שטוענים, לא אחת, אירופים רבים. הכוונה היא שכל עוד מתקיים סכסוך בין ישראל לשכנותיה המוסלמיות מוטה זוויית ההסתכלות הישראלית אודות השינוי החל באירופה, בין שהדבר מוצדק או שאינו. מסיבה זו, נקודת המבט הישראלית מדגישה את הסכנה לאירופה, את אובדן הזהות והערכים הצפוי, את ההשתלטות המוסלמית על יבשת שהעלתה על נס את החילון, את השימוש בכוח אל מול הפציפזם האירופי, את המאזן הדמוגרפי המשתנה, וכמובן את מלחמת הציוויליזציות. בראייה זו בולטים לעין הישראלית סמלים כמו הבורקה, צריחי המסגדים ואתם צעירים מוסלמים שאימצה אירופה והם הפנו לה עורף והתגייסו למלחמות הקודש בסוריה ובעיראק.

* ד"ר ליאור הרמן מרצה בחוג ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית ומתמחה בכלכלה פוליטית בינלאומית ובאיחוד האירופי. המאמר פורסם לראשונה בכתב-העת [אודיסאה](#), גיליון 26.

השלכת הסכסוך הערבי-ישראלי על אירופה באה לידי ביטוי על פי רוב בניואנסים של שתי עמדות: העמדה הראשונה מהווה הכרה ב"אובדנה של אירופה" לאסלאם, וממנה השלכה בחזרה אל המצב הישראלי, והמשמעותיות השונות הנגזרות למזרח התיכון ולקשרים עם מדינות אחרות. העמדה השנייה מבטאת שותפות גורל וציפייה להתפכחות אירופית ולהתנערות נוכח האיום. עמדה זו מייחלת ליום שבו אירופה תפנה עורף להגירה המוסלמית, ואולי גם ליחסיה עם מדינות אסלאמיות, ותצטרף למחנה הישראלי. ההיבט השני, המאפיין את נקודת המבט הישראלית השכיחה, קשור הדוקות להיבט הראשון, והוא הדואליות המאפיינת את יחסיה של ישראל לאירופה. יחס זה עוצב במשך מאות שנים מתוך היסטוריה יהודית-אירופית משותפת, וממשיך להתעצב כיום מתוך זהות ישראלית, שחבלי לידתה כרוכים במישרין בטרגדיה היהודית והאנושית הנוראה שהתחוללה על אדמת היבשת.

ישראלים רבים, הן ממוצא אשכנזי והן ממוצא צפון-אפריקאי, רואים באירופה חלק מן המולדת התרבותית, הערכית והפוליטית שלהם. אירופה עבורם אינה מהווה רק נמל הגירה ותחנה בדרך לישראל. היא המקום שבו קיבלו היהודים זכויות פוליטיות ואחרות, שבו התקיימה תרבות יהודית שוקקת ושבו היה ליהודים חלק משמעותי בעיצוב החברה הכללית. זוהי אירופה המדגישה עבור ישראלים את הציוויליזציה היודיאו-נוצרית, אותה זהות שהם מבקשים לקיים גם במזרח התיכון והמבדילה אותם משכניהם.

זהות זו מתחדדת בצורה לעומתית בישראל מתוך הקונפליקט הישראלי-ערבי, חוסר היכולת להשתלב במרחב והרצון לנבדלות מהאחר. ישראל זו, מהצד האחד, רואה את עצמה כהגשמה של חלום השיבה הביתה לשורשיה ההיסטוריים-דתיים מתוך הגדרה לאומית שנולדה כחלק מההתעוררות הלאומית באירופה של המאה ה-19. לפי תפיסה זו מהווה הקמת מדינת ישראל מעין סגירת מעגל היסטורית ואינה נטע זר במרחב המזרח תיכוני (כפי שרואות בה שכנותיה). יחד עם זאת, ישראל רואה את עצמה כנבדלת מהאזור בו נטמעה, כזו שגופה במזרח וראשה וליבה חושבים ופועמים בצפון-מערב. אם קיומו של העם היהודי בישראל משול לניתוח שנועד לרפא מחלה ממושכת, הרי שנקודת המבט הישראלית דומה לשתל המנסה להיקלט בגוף חדש אך משתוקק אל הגוף שממנו הגיע.

הדואליות המתקיימת בין ישראל לאירופה מתבטאת על רקע דיסוננס קוגניטיבי בין ישראל לאירופה, הניתן לביטוי בכותרת "שונאים, סיפור אהבה". ישראלים רבים אוהבים את אירופה, רואים בה חלק אינטגרלי מזהותם, היא שותפת הסחר הגדולה של ישראל ומחוז חפץ לחופשות מועדפות. זוהי אותה אירופה שחלק מהאידיאלים הנשגבים שלה הוגשמו בקיבוץ הישראלי, ושסייעה למדינה הצעירה לעמוד על רגליה בשעות קשות. יחד עם זאת, אנו שונאים את אירופה וזוכרים לה כי היא המקום שבו נרדפו היהודים, הושמדו, נרצחו ונטבחו. אירופה היא גם היבשת שדחתה את יהודיה מעליה ודחקה בהם להגשים את עצמיותם מחוץ לה, אותו מקום שלא אחת הפנה עורף לישראל בצוק העתים דרך הטלת אמברגו הנשק. אותה אירופה הנתפסת כמעדיפה את הצד הפלסטיני, כזו המבכרת להפקיר את ביטחונה ואת עתידה של ישראל, וכזו שבה האנטישמיות מתחזקת ולובשת מאפיינים חדשים על רקע ההגירה המוסלמית הגוברת. מנקודת מבט זו, ההגירה המוסלמית מלווה בחשש מפני הקצנת הריחוק בינה לבין ישראל ועל השלכותיהן השליליות של התמורות הללו על יחסיה הפוליטיים, הכלכליים והתרבותיים-חברתיים. באותה עת, מהולה העמדה הישראלית לעיתים גם בקורטוב של שמחה לאיד על "עונשה" הצפוי של אירופה עם כניסתה למועדון הסובלים מאסלאם.

ישנו ערך רב בנקודת מבט חוץ-אירופית להבנת התהליכים, השינויים וההשפעות של ההגירה המוסלמית אל אירופה. יחד עם זאת, יש לתת את הדעת להטיה הרגשית, התרבותית, ההיסטורית והדתית שיש בנקודת המבט הישראלית על התופעה. בהטיה זו זווית ההסתכלות

הינה מתוך "ישיבה מזרחית", שבה רגל אחת נטועה בסכסוך הישראלי-ערבי והשנייה נשענת על היחס הדואלי של ישראלים רבים לאירופה. שתי הרגליים שלובות זו בזו. נקודת המבט ממזרח רואה בעיקר את השמש השוקעת במערב.

הסתכלות כזו מטשטשת את עומק תופעת ההגירה הנדונה ורואה במדינות אירופה מקשה אחת, אף שאלה נבדלות זו מזו בהיבטים רבים הרלוונטיים להגירה המוסלמית ולהרכב הדמוגרפי של האסלאם בהן. בחלקן אין כמעט תופעת הגירה שכזו (למשל בצ'כיה, פינלנד, הונגריה ואסטוניה), בחלקן ההגירה אכן משמעותית (בריטניה, גרמניה, צרפת, בלגיה, הולנד, שבדיה) ובחלקן האסלאם הינו חלק אינטגרלי ולעתים מכונן מבחינה היסטורית (אלבניה, בוסניה הרצגובינה, קפריסין ורוסיה). נקודת המבט הישראלית גם מתעלמת לרוב מהמגוון הדתי הפנים-אסלאמי שבהגירה, מהשוני התרבותי והלאומי (למשל, ערביות אל מול אסלאם אסיאתי), ממוטיבציות ההגירה ומהשונות ברצונם של המהגרים להתערות בחברות האירופיות שאליהן היגרו.

מורכבותה של זווית ההסתכלות הישראלית כפי שהוצגה כאן מבטאת נקודת מבט ישראלית אחת, אם כי רווחת. בזווית הסתכלות זו, שאלות אודות אתגר ההגירה המוסלמית לאירופה מקבלות תשובות הרואות באתגר זה את העצמי הישראלי באופן מודע ושאינו מודע. האתגר שבהסתכלות מזוויות אחרות עשוי לטמון בחובו גם סיכויים והזדמנויות, ולא דווקא ביטוי של איום מתעצם. התבוננות פנימית ומודעות לאופן שבו אנו מסתכלים על ההגירה המוסלמית לאירופה עשויה לאפשר לישראלים זוויות הסתכלות מגוונות יותר, ואפשרויות טובות יותר להבנה ולהתמודדות עם התופעה ועם היבטיה השונים.